

فهرست اجمالی

۷	پیشگفتار
۱۱	فهرست اصول قانون اساسی
۲۳	مقدمه قانون اساسی
۲۲۹	نمایه

پیشگفتار

قانون اساسی هر کشور، بنیادین‌ترین قانون آن کشور و پایه ثبات سیاسی و حقوقی آن سرزمین است که هنجارهای حقوقی برتر و اساسی آن جامعه سیاسی را در خود جای داده است. از این رو، تغییر و اصلاح آن غالباً سخت و مستلزم طی شدن فرایندی پیچیده و طولانی است. از طرفی، قانون اساسی هم مانند هر قانون بشری دیگر، عاری از عیب و نقص نیست و در عین حفظ ثبات این قانون، باید برای رفع نقص‌ها، برطرف کردن ابهامات احتمالی آن و پاسخگویی به نیازهای نوبه‌نوی جامعه چاره‌اندیشی کرد. راهکاری که در اغلب کشورها در جهت حل این مشکل پیش‌بینی شده، استفاده از ابزار «تفسیر» است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، شورای نگهبان که بر طبق قانون اساسی صلاحیت‌ها و وظایف مختلفی بر عهده دارد، به عنوان مفسر رسمی قانون اساسی معرفی شده است. اصل (۹۸) قانون اساسی در این باره مقرر داشته است: «تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می‌شود.» در همین راستا، از ابتدای تشکیل شورای نگهبان، به‌طور پیوسته و البته با فراز و نشیب‌هایی، این شورا نظراتی را در تفسیر اصول قانون اساسی ابراز داشته است که به عنوان «نظر تفسیری» شناخته می‌شوند. البته بر طبق مقررات^۱، تعداد محدودی از مقامات این امکان را دارند که از شورای نگهبان درخواست تفسیر قانون اساسی را داشته باشند.

۱. مطابق ماده (۱۸) آیین‌نامه داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۷۹ «تفسیر اصول قانون اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری و یا با درخواست رئیس‌جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضائیه و یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد.»

پژوهشکده شورای نگهبان به عنوان بازوی پژوهشی این شورا، با توجه به نقش مهم نهاد شورای نگهبان در تفسیر قانون اساسی، کلیه نظرات تفسیری از اصول قانون اساسی را در مجموعه حاضر گردآوری کرده است. مجموعه حاضر ویژگی‌هایی دارد که توجه به آن در استفاده بهینه از این مجموعه ضروری است:

۱. از ویژگی‌های شاخص این مجموعه، ذکر همه نظرات تفسیری شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی در مجموعه‌ای واحد است.

۲. در هنگام درج نظرات شورای نگهبان در این مجموعه، تطبیق متون نظرات با اسناد مکتوب موجود و جهت همت قرار گرفته است تا اثری با بیشترین دقت و اتقان ممکن در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

۳. در مجموعه حاضر، نکاتی از جمله سوابق موضوع که می‌تواند به فهم بیشتر موضوع کمک کند در پانوشت بیان شده است.

در این کتاب متن بازنگری شده اصول قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ به عنوان متن مبنا ذکر شده است، اما از آنجا که بسیاری از نظرات تفسیری شورای نگهبان، ناظر به اصول سابق و پیش از بازنگری است، متن سابق اصل‌ها نیز حسب مورد آمده است. در ذیل هر اصل نیز هر جا که شورای نگهبان نظر تفسیری ارائه کرده است، کلیه نظرات تفسیری به ترتیب تاریخ ابراز آنها از ابتدای انقلاب تا کنون آمده است.^۱

با وجود این، به جهت جلوگیری از حجیم شدن کتاب، متن کامل نظرات تفسیری شورا که با دو یا چند اصل از اصول قانون اساسی ارتباط داشته است، صرفاً ذیل یک اصل که ارتباط وثیق‌تری با موضوع نظر داشته آمده و در سایر اصول مرتبط، به ذکر عنوان و شماره نظر اکتفا شده

۱. گفتنی است ملاک تفسیری قلمداد شدن نظرات ارائه شده از سوی شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی، در درجه نخست، پاسخی است که شورای نگهبان به استفسار انجام شده داده است که در عمده موارد، به‌ویژه در نظرات دهه هفتاد به بعد شورای نگهبان، صریحاً تفسیری بودن آنها در متن نظر آمده است. در درجه دوم، این تفکیک بر اساس ملاک ارائه شده از سوی قائم مقام دبیر وقت شورای نگهبان در سال ۱۳۶۹ است که در پاسخ به استعلام اداره حقوقی دادگستری نسبت به برخی نظرات شورای نگهبان در دهه شصت بیان شده است. در این اظهار نظر به شماره ۱۱۵۸ مورخ ۱۳۶۹/۱۰/۶ آمده است: «... اصولاً نظریاتی که در ارتباط با قانون اساسی از سوی شورای نگهبان ابراز شده، در صورتی که تصریح نشده باشد که مشورتی است، طبق اصل ۹۸ قانون اساسی اعلام شده و تفسیری است.»

و برای آگاهی خواننده از متن کامل نظر، به همان اصل که نظر در ذیل آن آمده، ارجاع داده شده است.

امید است مخاطبان گرامی با ارائه نظرات خود در خصوص این مجموعه و سایر مجموعه‌هایی که پژوهشکده شورای نگهبان در راستای رسالت خود منتشر می‌کند، ما را در عمل به وظایف خود یاری فرمایند.

و من الله التوفیق و علیہ التکلان

پژوهشکده شورای نگهبان

پاییز ۱۳۹۸

اصول قانون اساسی

فصل اول اصول کلی

۳۱	نوع حکومت	اصل ۱
۳۱	مبانی و پایه‌های نظام	اصل ۲
۳۲	وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران	اصل ۳
۳۲	ضرورت مطابقت قوانین و مقررات با اسلام	اصل ۴
۳۴	ولایت فقیه	اصل ۵
۳۴	نقش آرای عمومی	اصل ۶
۳۴	شوراها	اصل ۷
۳۴	امر به معروف و نهی از منکر	اصل ۸
۳۵	تفکیک ناپذیری آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی	اصل ۹
۳۵	خانواده	اصل ۱۰
۳۵	امت واحد اسلامی	اصل ۱۱
۳۵	دین و مذهب رسمی	اصل ۱۲
۳۵	اقلیت‌های دینی شناخته شده	اصل ۱۳

اصل ۱۴	حقوق غیرمسلمانان	۳۶
--------	------------------	----

فصل دوم

زبان، خط، تاریخ و پرچم کشور

اصل ۱۵	زبان و خط رسمی	۳۷
اصل ۱۶	ضرورت آموزش زبان عربی	۳۷
اصل ۱۷	تاریخ رسمی کشور	۳۷
اصل ۱۸	پرچم رسمی	۳۷

فصل سوم

حقوق ملت

اصل ۱۹	تساوی حقوق مردم	۳۹
اصل ۲۰	تساوی همه در برابر قانون	۳۹
اصل ۲۱	تضمین حقوق زن و خانواده	۳۹
اصل ۲۲	مصونیت اشخاص از تعرض	۳۹
اصل ۲۳	ممنوعیت تفتیش عقاید	۴۰
اصل ۲۴	آزادی مطبوعات	۴۱
اصل ۲۵	ممنوعیت شنود، سانسور و تجسس	۴۱
اصل ۲۶	آزادی احزاب و تشکلات	۴۱
اصل ۲۷	آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها	۴۱
اصل ۲۸	حق داشتن شغل	۴۱
اصل ۲۹	تأمین اجتماعی	۴۱
اصل ۳۰	آموزش و پرورش رایگان	۴۱
اصل ۳۱	حق مسکن	۴۵
اصل ۳۲	منع بازداشت غیرقانونی	۴۵
اصل ۳۳	منع تبعید افراد	۴۶
اصل ۳۴	حق دادخواهی	۴۶
اصل ۳۵	حق انتخاب وکیل	۴۶
اصل ۳۶	اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها	۴۶

اصل ۳۷	اصل برائت	۴۶
اصل ۳۸	ممنوعیت شکنجه و اجبار به اقرار	۴۶
اصل ۳۹	منع هتک حرمت	۴۶
اصل ۴۰	منع اضرار به غیر	۴۶
اصل ۴۱	حق تابعیت ایرانیان	۴۷
اصل ۴۲	اعطای تابعیت به اتباع خارجه	۴۷

فصل چهارم اقتصاد و امور مالی

اصل ۴۳	ضوابط حاکم بر نظام اقتصادی	۴۹
اصل ۴۴	بخش‌های مختلف نظام اقتصادی	۵۰
اصل ۴۵	انفال و ثروت‌های عمومی	۵۳
اصل ۴۶	مالکیت حاصل کسب و کار	۵۳
اصل ۴۷	مالکیت خصوصی	۵۳
اصل ۴۸	منع تبعیض بین مناطق کشور	۵۳
اصل ۴۹	ثروت‌های نامشروع	۵۳
اصل ۵۰	حفاظت محیط زیست	۵۴
اصل ۵۱	وضع مالیات	۵۴
اصل ۵۲	تهیه و تصویب لایحه بودجه	۵۴
اصل ۵۳	خزانه‌داری کل	۵۹
اصل ۵۴	دیوان محاسبات کشور	۵۹
اصل ۵۵	صلاحیت دیوان محاسبات	۵۹

فصل پنجم حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن

اصل ۵۶	حاکمیت الهی و حاکمیت انسان بر سرنوشت خو	۶۱
اصل ۵۷	قوای سه‌گانه	۶۱
اصل ۵۸	طریق اعمال قوه مقننه	۶۲
اصل ۵۹	همه‌پرسی تقنینی	۶۲

۱۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

اصل ۶۰	طریق اعمال قوه مجریه	۶۲
اصل ۶۱	طریق اعمال قوه قضائیه	۶۳

فصل ششم قوه مقننه

مبحث اول- مجلس شورای اسلامی

اصل ۶۲	تشکیل مجلس شورای اسلامی	۶۵
اصل ۶۳	دوره نمایندگی مجلس	۶۵
اصل ۶۴	تعداد نمایندگان مجلس؛ نمایندگان اقلیت‌ها	۶۵
اصل ۶۵	رسمیت جلسات و مجلس	۶۶
اصل ۶۶	محتوای آیین‌نامه داخلی مجلس	۶۶
اصل ۶۷	سوگند نمایندگان	۶۶
اصل ۶۸	توقف انتخابات در شرایط خاص	۶۶
اصل ۶۹	علنی بودن مذاکرات مجلس	۶۶
اصل ۷۰	حضور رئیس‌جمهور، معاونان و وزیران در مجلس	۷۰

مبحث دوم- اختیارات و صلاحیت مجلس شورای اسلامی

اصل ۷۱	وضع قانون	۷۱
اصل ۷۲	منع وضع قوانین نامشروع	۷۲
اصل ۷۳	تفسیر قوانین عادی	۷۲
اصل ۷۴	شرایط ارائه طرح‌ها و لوایح	۷۴
اصل ۷۵	منع ایجاد بار مالی بدون تعیین محل تأمین اعتبار	۷۴
اصل ۷۶	تحقیق و تفحص	۸۲
اصل ۷۷	تصویب معاهدات بین‌المللی	۸۶
اصل ۷۸	ممنوعیت تغییر خطوط مرزی	۹۲
اصل ۷۹	ممنوعیت حکومت نظامی	۹۲
اصل ۸۰	وام‌ها یا کمک‌های بلاعوض	۹۲

اصول قانون اساسی ۱۵

اصل ۸۱	منع اعطای امتیاز به خارجیان	۹۳
اصل ۸۲	منع استخدام کارشناسان خارجی	۹۶
اصل ۸۳	منع انتقال نفایس ملی به غیر	۹۷
اصل ۸۴	مسئولیت هر نماینده در برابر تمام ملت	۹۷
اصل ۸۵	قائم به شخص بودن نمایندگی	۹۸
اصل ۸۶	آزادی نمایندگان در امور نمایندگی	۱۰۵
اصل ۸۷	رأی اعتماد برای هیئت وزیران	۱۱۰
اصل ۸۸	سؤال از رئیس جمهور و وزرا	۱۱۰
اصل ۸۹	استیضاح	۱۱۵
اصل ۹۰	شکایت مردم از قوای سه گانه	۱۱۶
اصل ۹۱	شورای نگهبان	۱۱۶
اصل ۹۲	انتخاب اعضای شورای	۱۱۹
اصل ۹۳	شورای نگهبان و اعتبار قانون مجلس	۱۱۹
اصل ۹۴	ارسال مصوبات مجلس به شورای نگهبان	۱۱۹
اصل ۹۵	مهلت رسیدگی شورا	۱۲۰
اصل ۹۶	نحوه بررسی مصوبات در شورا	۱۲۰
اصل ۹۷	حضور اعضای شورا در مجلس	۱۲۲
اصل ۹۸	تفسیر قانون اساسی	۱۲۴
اصل ۹۹	نظارت بر انتخابات و همه پرسی	۱۲۴

فصل هفتم

شوراها

اصل ۱۰۰	شوراهای محلی	۱۲۵
اصل ۱۰۱	شورای عالی استان ها	۱۲۵
اصل ۱۰۲	شورای عالی استان ها و ارائه طرح به مجلس	۱۲۵
اصل ۱۰۳	لزوم رعایت تصمیمات شوراها	۱۲۶
اصل ۱۰۴	تشکیل شوراهای خاص	۱۲۶
اصل ۱۰۵	مشروعیت تصمیمات شوراها	۱۲۶
اصل ۱۰۶	انحلال شوراها	۱۲۶

فصل هشتم رهبر یا شورای رهبری

۱۲۷	تعیین رهبر	اصل ۱۰۷
۱۲۷	مجلس خبرگان رهبری	اصل ۱۰۸
۱۲۸	شرایط و صفات رهبر	اصل ۱۰۹
۱۲۸	وظایف و اختیارات رهبر	اصل ۱۱۰
۱۲۹	تعیین رهبر جدید	اصل ۱۱۱
۱۳۰	مجمع تشخیص مصلحت نظام	اصل ۱۱۲

فصل نهم قوه مجریه

مبحث اول- ریاست جمهوری و وزراء

۱۳۵	مقام ریاست جمهوری	اصل ۱۱۳
۱۳۸	مدت ریاست جمهوری	اصل ۱۱۴
۱۳۸	شرایط رئیس جمهور	اصل ۱۱۵
۱۳۸	اعلام نامزدی برای ریاست جمهوری	اصل ۱۱۶
۱۳۸	انتخابات ریاست جمهوری	اصل ۱۱۷
۱۳۹	نظارت شورای نگهبان بر انتخابات	اصل ۱۱۸
۱۳۹	مهلت زمانی انتخاب رئیس جمهور جدید	اصل ۱۱۹
۱۳۹	تمدید مهلت انتخابات ریاست جمهوری	اصل ۱۲۰
۱۴۰	سوگند رئیس جمهور	اصل ۱۲۱
۱۴۰	مسئولیت رئیس جمهور در برابر ملت، رهبر و مجلس	اصل ۱۲۲
۱۴۱	امضای مصوبات مجلس و نتیجه همه پرسی	اصل ۱۲۳
۱۴۱	معاونان رئیس جمهور	اصل ۱۲۴
۱۴۲	امضای معاهدات بین المللی	اصل ۱۲۵
۱۴۵	مسئولیت برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی	اصل ۱۲۶
۱۴۸	نمایندگان ویژه	اصل ۱۲۷
۱۵۱	سفیران	اصل ۱۲۸

۱۲۹	اعطای نشان‌های دولتی	اصل ۱۵۲
۱۳۰	استعفای رئیس‌جمهور	اصل ۱۵۲
۱۳۱	انتخاب رئیس‌جمهور جدید در شرایط خاص	اصل ۱۵۳
۱۳۲	ممنوعیت پاره‌ای امور در دوران فقدان رئیس‌جمهور	اصل ۱۵۳
۱۳۳	تعیین وزرا	اصل ۱۵۴
۱۳۴	ریاست هیئت وزیران	اصل ۱۵۵
۱۳۵	استعفای وزراء	اصل ۱۵۸
۱۳۶	عزل وزراء	اصل ۱۶۴
۱۳۷	مسئولیت وزراء	اصل ۱۶۶
۱۳۸	وضع تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها	اصل ۱۶۶
۱۳۹	صلح دعوی راجع به اموال عمومی؛ ارجاع به داوری	اصل ۱۸۲
۱۴۰	رسیدگی به اتهامات رئیس‌جمهور و معاونان و وزرا	اصل ۱۸۸
۱۴۱	منع تصدی بیش از یک شغل	اصل ۱۸۹
۱۴۲	رسیدگی به دارایی مسئولان	اصل ۱۹۷

مبحث دوم- ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

۱۴۳	وظیفه ارتش	اصل ۱۹۷
۱۴۴	ارتش مکتبی و مردمی	اصل ۱۹۷
۱۴۵	منع عضویت خارجی‌ان در نیروهای مسلح	اصل ۱۹۹
۱۴۶	منع استقرار پایگاه نظامی خارجی	اصل ۱۹۹
۱۴۷	ارتش در زمان صلح	اصل ۱۹۹
۱۴۸	منع بهره‌برداری شخصی	اصل ۲۰۰
۱۴۹	ترفیع و سلب درجه نظامیان	اصل ۲۰۰
۱۵۰	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	اصل ۲۰۰
۱۵۱	آموزش نظامی همگانی	اصل ۲۰۰

فصل دهم

سیاست خارجی

۱۵۲	اصول سیاست خارجی	اصل ۲۰۱
-----	------------------	---------

۱۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۲۰۱	اصل ۱۵۳	منع سلطه بیگانه
۲۰۱	اصل ۱۵۴	حمایت از مبارزات حق طلبانه
۲۰۱	اصل ۱۵۵	اعطای پناهندگی سیاسی

فصل یازدهم

قوه قضائیه

۲۰۳	اصل ۱۵۶	وظایف قوه قضائیه
۲۰۴	اصل ۱۵۷	تعیین رئیس قوه قضائیه
۲۰۴	اصل ۱۵۸	وظایف رئیس قوه قضائیه
۲۰۹	اصل ۱۵۹	دادگستری
۲۰۹	اصل ۱۶۰	وزیر دادگستری
۲۱۲	اصل ۱۶۱	دیوان عالی کشور
۲۱۵	اصل ۱۶۲	رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل
۲۱۵	اصل ۱۶۳	صفات و شرایط قاضی
۲۱۵	اصل ۱۶۴	منع تعرض به سمت قضات
۲۱۶	اصل ۱۶۵	علنی بودن محاکمات
۲۱۶	اصل ۱۶۶	مستند و مستدل بودن احکام دادگاه‌ها
۲۱۶	اصل ۱۶۷	تکلیف قاضی به رسیدگی و صدور حکم
۲۱۶	اصل ۱۶۸	رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی؛ هیئت منصفه
۲۱۷	اصل ۱۶۹	منع عطف قانون به ما سبق
۲۱۷	اصل ۱۷۰	منع اجرای تصویب‌نامه‌های نامشروع
۲۲۰	اصل ۱۷۱	تقصیر و اشتباه قاضی
۲۲۰	اصل ۱۷۲	محاكم نظامی و حدود صلاحیت آنها
۲۲۰	اصل ۱۷۳	دیوان عدالت اداری
۲۲۰	اصل ۱۷۴	سازمان بازرسی کل کشور

فصل دوازدهم

صدا و سیما

اصل ۱۷۵ صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران ۲۲۱

فصل سیزدهم

شورای عالی امنیت ملی

اصل ۱۷۶ شورای عالی امنیت ملی ۲۲۵

فصل چهاردهم

بازنگری در قانون اساسی

اصل ۱۷۷ بازنگری در قانون اساسی ۲۲۷

قانون اساسی

جمهوری اسلامی ایران

